

ye ve Kays b. Ebû Hâzim'in de rivayette bulunduğu bilinmektedir.

Sünnî kaynakları Ebû Süfyan'ın İslâmîyet'i kabul ettikten sonra samimi bir müslüman olduğunu belirttiği halde daha ziyade Şii müellifler bunun aksini iddia ederler. Hatta onun bir münafık ve zındık olduğunu, Hz. Peygamber'e inandığını, lâedriyye" mezhebinin benimsediğini ileri sürenler de vardır (Ali Sâmî en-Neşşâr, I, 198). Süleyman Essop Dangor, Ebû Süfyan hakkında bilgi veren bazı tarihçilerin ona karşı düşmanca davranışlarını ve objektif bilgi vermediklerini söyler (*el-İlm*, s. 60). Ebû Süfyan'ın ilerlemiş yaşına rağmen Suriye'deki fetihlere katılması, Yermük'te müslüman askerleri cesaretlendirmesi onun aleyhinde iddiaların kasıtlı olduğunu göstermeye yeterlidir. Ayrıca Sünnî kaynaklarının, İslâmîyet'i gönülden benimseyen bir kişinin daha sonra samimi bir müslüman olduğunu kaydetmeleri de mümkün görünmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 105; Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 6; Vâkıdî, *el-Megâzî*, bk. İndeks; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 147, 264, 295, 417; II, 50, 60, 67, 75-77, 93-94, 214, 215, 395-397, 400, 402-403, 443, 492-493, ayrıca bk. İndeks; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 44, 99, 236; Zübeyrî, *Ne-sebü'l-Kureys*, s. 121-122; Câhiz, *el-Oşmâniyye* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1374/1955, s. 60, 71, 72, ayrıca bk. İndeks; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 342, 575, 586; Belâzürî, *Ensâb*, IV/1, s. 1 vd.; a.mlf., *Fütûh* (Fayda), s. 84, 150, ayrıca bk. İndeks; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 1345 vd., 1364, 1418, 1437 vd., 1458, 1533, 1633, 1827, 2101; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 274; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 183-184; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 12-13; İbn Hudeyde, *el-Mişâhu'l-muhtâ* (nşr. M. Azîmüddin), Beyrut 1405/1985, I, 108-109; Zehebî, *A'lamü'n-nûbelâ*, II, 105-107; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: 'Ahdü'l-hulefâ'ir-râşidîn*, s. 368-370; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 178-180; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 411-412; L. Caetani, *İslâm Tarihî* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-27, VII, 43, 103; Yahyâ Muhammed el-Hârisî, *Ebû Süfyan b. Harb fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*, Cizân 1973; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1977, I, 198; II, 31; Muhammed Hidir Hüseyin, *Naḥḥu kitâb fi's-şer'i'l-câhili* (nşr. Ali Rizâ et-Tunûsî), [baskı yeri yok] 1977 (Dâru Hassân), s. 151-153; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, Beyrut 1379/1979, VI, 390-409; M. Mustafa el-A'zamî, *Küttâbü'n-nebî*, Riyad 1401/1981, s. 39; Mustafa Fayda, *İslâmîyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 30, 64; Abbâs el-Kummî, *el-Künâ ve'l-elkâb*, Beyrut 1403/1983, I, 88-93; Muhammed Câsim el-Meşhedânî, *Mevâridü'l-Belâzürî*, Mekke 1986, I, 197-198; Süleyman Essop Dangor, "Abû Süfyan: Study of the Sources", *el-İlm*, IX, Westville 1409/1989, s. 54-60; W. Montgomery Watt, "Abû Süfyan b. Harb", *EI*² (İng.), I, 155-156.

İRFAN AYCAN

EBÜ SÜFYÂN el-HAŞİMİ

(أبو سفيان الهاشمي)

Ebû Süfyan el-Mugîre b. Hâris
b. Abdilmuttalib el-Hâşimî
(ö. 20/641)

H. Peygamber'in amcasının oğlu,
şair sahâbî.

Mekke'de doğdu. Bir rivayete göre adı Ebû Süfyan olup Mugîre onun kardeşidir. Resûl-i Ekrem'in süt kardeşi olup Halîme tarafından emzirilmiş, yaşıt olmaları sebebiyle çocukluk ve gençlik yılları birlikte geçmiştir. Resûlullah peygamberliğini ilân edinceye kadar onu çok seven Ebû Süfyan, bu tarihten itibaren yirmi yıl süreyle Hz. Peygamber'e düşman olmuştur. Hem onun hem de müslümanların aleyhinde hicviyeler söyledi. Bu sebeple Hz. Peygamber tarafından görüldüğü yerde öldürülmeye mahkûm edildi. Mekke'nin fethinden kısa bir süre önce Resûlullah'ın halası Âtike'nin oğlu Abdullah b. Ebû Ümeyye ile birlikte Medine'ye doğru yola çıkarak Ebvâ'da Hz. Peygamber'le karşılaştılar ve müslüman olmak istediklerini bildirdiler. Yakın akrabası oldukları halde İslâmîyet'e ve müslümanlara karşı tavırları sebebiyle kendilerine kırıgın olan Resûl-i Ekrem onlara yüz vermedi. Fakat hanımı Ümmü Seleme, kardeşi Abdullah b. Ebû Ümeyye ile Ebû Süfyan'ın huzuruna kabul etmesi için Resûlullah'a ricada bulundu. İyi bir şair olan Ebû Süfyan, yaptıklarına pişman olduğunu Hz. Peygamber'in merhametini celbedecek şekilde dile getirdi. Resûl-i Ekrem'in onları bağışlaması üzerine de müslüman oldular. Ebû Süfyan hayatının bundan sonrakî döneminde bütün varlığıyla Hz. Peygamber'e bağlandı. Mekke'nin fethinden başka Huneyn Gazvesi ve Tâif Muhararası'nda bulundu. Huneyn Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in etrafında kimsenin kalmadığı bir sırada Ebû Süfyan Resûlullah'ın katırının yularına yapışarak yanından ayrılmadı. Hz. Peygamber bundan dolayı kendisine dua etti. Resûl-i Ekrem vefat ettiğinde Ebû Süfyan söylediği mersiyelerle üzüntüsünü dile getirdi.

Ebû Süfyan 20 (641) yılında Medine'de vefat etti. 15 (636) yılında öldüğü de rivayet edilmektedir. Cenaze namazını Hz. Ömer kıldırdı. Hac sırasında onu tıraş eden berberin başındaki bir siğili kesmesinin ölümüne yol açtığı söylenmektedir.

Akrabaları arasında Hz. Peygamber'e çok benzeyen beş kişiden biri olan ve namaz kılmaktan derin haz duyan Ebû Süfyan ölümünden üç gün önce kabrini kazıp hazırladı. Müslüman olduktan sonra hiçbir günaha bulaşmadığını söylediği ve öldüğü zaman kendisi için ağlamamamasını vasiyet ettiği rivayet edilir.

BİBLİYOGRAFYA:

Buhârî, "Cihâd", 52, 61, 97, 167; Müslim, "Cihâd", 76, 78-80; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 51; IV, 400-401, 446; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 49-54; Cumahî, *Fuḥḥü's-şu'arâ*, I, 233, 247-250; Merzûbânî, *Mu'cemü's-şu'arâ* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354, s. 317, 368; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 83-85; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, I, 519-521; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 144-147; İbn Seyyidünâs, *Minehu'l-mideh* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dimaşk 1987, s. 303-307; Zehebî, *A'lamü'n-nûbelâ*, I, 202-205; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VII, 179-181; ayrıca bk. IV, 13; Sezgin, *GA*, II, 275; Ziriklî, *el-A'lam* (Fethullah), VII, 276.

M. YAŞAR KANDEMİR

EBÜ SÜLEYMAN ed-DÂRÂNİ

(bk. DÂRÂNİ).

EBÜ SÜLEYMAN el-MANTİKİ

(bk. SİCİSTÂNİ, Ebû Süleyman).

EBÜ SÜLEYMAN et-TÂİ

(bk. DÂVÜD et-TÂİ).

EBÜ ŞAH

(أبو شاه)

Sahâbî.

Hayatının ilk dönemleri hakkında bilgi yoktur. 570 yılı civarında Güney Arabistan'dan Habeşliler'i çıkarmaya çalışan Seyf b. Züyezen'e yardım etmek üzere Sâsânî Hükümdarı Hüsrev Nüşirevân tarafından gönderilen süvariler arasında onun da bulunduğu ve o tarihten sonra Yemen'e yerleştiği rivayet edilmektedir. Yemânî nisbesi yanında bazı kaynaklarda Kelbî nisbesiyle de anılması, Kelb kabilesine mensup birinin himayesine girdiği için olmalıdır. Ebû Şah Mekke'nin fethinde (8/630) bulunmuştur.

Ebû Şah'ın İslâm tarihinde ilk defa tanınmasına Hz. Peygamber'in yaptığı bir konuşma vesile olmuştur. Câhiliye döneminde Leysoğulları'ndan bir kişi bir Huza'âlî'yi öldürmüş, kan davası güden Huza'âlîler da Mekke fethinin ertesi günü Leysoğulları'ndan birini öldürmüşlerdi.

Bunu duyan Hz. Peygamber hemen olay yerine giderek bir konuşma yaptı ve Allah Teâlâ'nın Ashâb'ı-fil'i Mekke'ye sokmadığını, oraya birkaç saatliğine girme fırsatını sadece resulüne verdiğini, Mekke'de olay çıkarmanın yasak olduğunu, yakını öldürülen bir kimsenin öldüren den diyet alabileceğini veya onun hakkında kısas isteyebileceğini söyledi. Kalabalığın arasında bulunan Ebû Şah Hz. Peygamber'e, "Yâ Resûlallah, bu konuşmayı benim için yazar mısınız?" diye sordu. Resûl-i Ekrem de, "Bunları Ebû Şah için yazın" buyurdu. İbn Hacer bu olayın ve konuşmanın Mekke'nin fethinden önce cereyan ettiğini ileri sürmektedir (*Fethu'l-bârî*, X, 166).

Ebû Şah olayı, hadislerin Hz. Peygamber'in emriyle yazılması konusu (*kitâbet*) açısından önemlidir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, hadislerin yazılabileceğini en iyi beliren vesikanın bu hadis olduğunu söylemektedir (*Müsned*, II, 238). Olayın kayda değer bir yanı da Ebû Şah'ın yazılı bir kültüre sahip olan İran ve Yemen'den gelmiş olması, ayrıca hadisi yine bir Yemenli olan Ebû Hüreyre'nin rivayet etmesidir.

Ebû Şah'ın ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 238; Buhârî, "İlim", 39, "Luka'ta", 7, "Diyât", 8; Müslim, "Hac", 447, 448; Hatîb el-Bağdâdî, *Ta'kidü'l-ilm* (nşr. Yusuf Uş), Dimaşk 1974, s. 86; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 501; VI, 162; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 100; a.mlf., *Fethu'l-bârî* (Sa'd), X, 166; R. Paret, "Seyf b. Zî Yezan", *İA*, X, 532.

ABDULLAH AYDINLI

EBÜ ŞÂME el-MAKDİSİ

(أبو شامة المقدسى)

Ebû'l-Kâsım (Ebû Muhammed)
Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl
b. İbrâhîm el-Makdisî
(ö. 665/1267)

Kıraat âlimi,
Şâfiî fakihî ve tarihçi.

23 Rebîülâhîr 599'da (9 Ocak 1203) Dimaşk'ta doğdu. Büyük dedeleri Kudüs'ten Şam'a göç etmiş olan bir ailenin ikinci oğludur. Sol kaşının üzerindeki büyükçe bir ben sebebiyle "benli" anlamına gelen Ebû Şâme lakabıyla meşhur oldu. Henüz küçük bir çocukken ilim öğrenmeye büyük hevesi olan Ebû Şâme on yaşını tamamlamadan Kur'ân-ı Kerim'i ezberledi. Daha sonra kıraat tahsiline başlayarak bulûğ çağına girmeden (Ebû

Şâme, *İbrâzû'l-me'ânî*, s. 8) Kâsım b. Fîr-ruh eş-Şâtîbî'nin meşhur yedi kıraatle ilgili *Hırzû'l-emânî* adlı kasidesini ezberledi; 616'da (1219) hocası Ebû'l-Hasan es-Sehâvî'den çeşitli rivayetleriyle kıraat öğrenimini tamamladı. Bu hocasından ayrıca tefsir, Arapça ve diğer pek çok konuda faydalandı. Ebû'l-Kâsım Ahmed b. Abdullah el-Attâr ve Ebû'l-Berekât Dâvûd b. Ahmed b. Mülâib'den *Şa-hîh-i Buḥârî*'yi, Hanbelî şeyhi Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed'den İmam Şâfiî'nin *el-Müsned*'ini, Ebû Mansûr Fahreddin İbn Asâkir'den Ebû Bekir el-Beyhâkî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve*'sinin büyük bir kısmını ve diğer bazı kitapları dinledi. Otuz yaşından sonra hadis ilmine duyduğu özel ilgi sebebiyle Kerîme bint Abdülvehhâb ve Ebû İshâk İbrâhîm b. Ebû Tâhîr el-Huşûf'den aldığı derslerle bu ilimde ilerlemeye çalıştı. Ebû Amr Osman b. Salâh, İbn Asâkir ve İzzeddin b. Abdüsselâm'dan fıkıh dersleri aldı, bu alanda ictihad derecesine ulaştı.

621 (1224) ve 622 (1225) yıllarında hac maksadıyla Mekke'ye, iki yıl sonra da ziyaret için Kudüs'e seyahat eden Ebû Şâme, 628 yılı Rebîülâhîr ayı sonlarında (Mart 1231 başları) ilmi gaye ile Mısır'a gitti. Kahire, Dimyat, İskenderiye şehirlerini dolaşarak Ebû'l-Kâsım İsmâ b. Abdülâzîz el-İskenderânî, Bahâeddin İbn Seddâd Yûsuf b. Râfi gibi âlimlerden faydalandı; 7 Rebîülevvel 629'da (2 Ocak 1232) Şam'a döndü. Kendi ifadesine göre ömrünün büyük bir kısmını ve mesâlisinin çoğunu şer'î ve edebî ilimleri öğrenmeye verdikten sonra tarihle meşgul olmaya başladı; "ilmin farz ve sünnetini" bu şekilde tahsil etmiş olacağını düşünüyordu (*Kitâbü'r-Ravzateyn*, I, 2).

Mısır seyahatinden sonra hayatının sonuna kadar Dimaşk'ta yaşayan Ebû Şâme, olgunluk çağını öğretimle ve çeşitli dallarda eser yazmakla geçirdi; bu arada şiirle de meşgul oldu. Âdiliyye Medresesi'nde uzun yıllar çeşitli dersler okuttu. Onun bu medrese ile asgari 634 (1236-37) yılında başlayan hocalık ilişkisi 654'e (1256) kadar devam etmiş olup bu ilişkinin Rûkniyye Medresesi'nde ders vermeye başladığı 12 Muharrem 660 (7 Aralık 1261) tarihine kadar sürmüş olması da muhtemeldir (Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-vecîz*, nâşirin girişi, s. 19-21). Rûkniyye Medresesi'ndeki derslerine ziraat işleriyle meşgul olmak üzere bir süre ara verdiği için kınanan Ebû Şâme, ziraatın en güzel rızık kapısı olduğunu belirten 108 beyitlik bir kaside yazdı (*ez-Zeyl*

'ale'r-Ravzateyn, s. 222-226). Cemâziyelâhîr 662'de (Nisan 1264) Dârü'l-hadîsî'l-Eşrefiyye şeyhliğine tayin edildi. Zamanın kâdikudâtı ile seçkin bir topluluğun dinleyici olarak hazır bulunduğu bu medresedeki ilk dersi ona büyük itibar sağladı. Hayatının muhtemelen son yıllarında Eşrefiyye Türbesi şeyhliğinde de bulunan Ebû Şâme'nin bizzat kendi ifadelerinden, Emîniyye ve Hüsâmiyye medreseleriyle de ilişkisi bulunduğu anlaşılmaktaysa da (*a.g.e.*, s. 231) bu ilişkinin zamanı ve mahiyeti hakkında bir şey söylemek mümkün değildir.

Bizzat kendisinin belirttiğine göre bir köşeye çekilip tek başına yaşamaktan hoşlanan, "zenginlerin kapısında ayağının izi bulunmayan" ve makam elde etmek için yarışanlar arasında yer almayan (*a.g.e.*, s. 43) Ebû Şâme'nin ölümüne şu olay sebep oldu: Muhtemelen bir mesele hakkında ileri sürdüğü görüş üzerine 27 Cemâziyelâhîr 665'te (25 Mart 1267) iki kişi fetva istemek bahanesiyle evine geldiler ve kendisini feci şekilde dövdüler. Ebû Şâme, ilgili mercilere başvurarak saldırganlar hakkında şikâyetçi olmasını ve hakkını aramasını tavsiye edenlere manzum olarak verdiği cevapta işini Allah'a havale ettiğini, O'nun her hususta herkese yeteceğini ifade etti. Bu olayın üzerinden henüz üç ay geçmeden 19 Ramazan 665'te (13 Haziran 1267) vefat etti ve ertesi gün Bâbülfarâdis Mezarlığı'na defnedildi. Brockelmann, Ebû Şâme'nin bir cinayetten dolayı şüpheli celbetmesi üzerine galeyana gelen halk tarafından öldürüldüğünü söylemekteyse de (*İA*, IV, 51) bu bilginin herhangi bir dayanağına rastlanmamıştır. Ansiklopedinin ikinci baskısında bu iddiaya yer verilmemesi de temelsiz olduğunu göstermektedir.

Çeşitli ilimler üzerindeki ihtisası sebebiyle "zülfünûn" olarak nitelendirilen ve hadis alanında hâfız unvanını kazanmış olan Ebû Şâme ihtilâflı konularda görüş belirtmekten hoşlanır, daha sağlam delillere dayandığında mezhebinin görüşüne aykırı da olsa kendi ictihadına göre fetva vermeyi tercih ederdi. Onun ilmi ve ahlâkî şahsiyeti hakkında bütün kaynaklar ittifak halinde iken Mûsâ b. Muhammed el-Yûnîni (ö. 726/1326), ilmi otoritesini kabul etmekle birlikte onu âlimlerin değerini takdir etmemek ve onlara dil uzatmakla suçlamış, bu yüzden kınandığını ileri sürmüştür (*Zeylû Mir'âti'z-zamân*, II, 367). Yûnîni'nin bu değerlendirmesinde, Hanbelî şeyhlerin-